

ВСТУП

§ 1. МАТЕРИКИ ТА ОКЕАНИ ЯК ОБ'ЄКТИ ВИВЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

ПРОЧИТАЙТЕ І ДІЗНАЄТЕСЯ

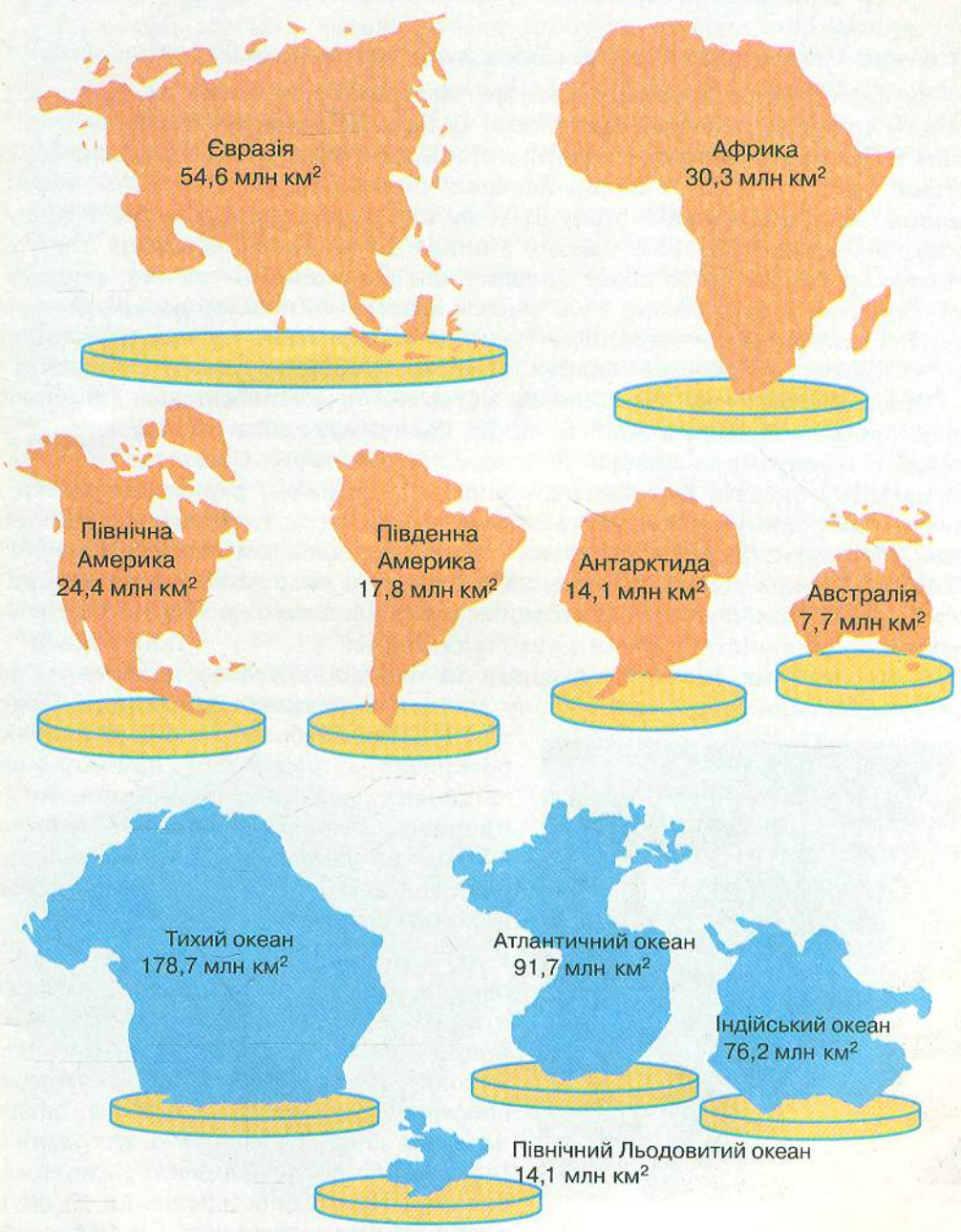
- ▶ Про материки та океани як об'єкти вивчення регіональної географії, їх розподіл.
- ▶ Які є джерела знань про материки й океани.

▶ **Про материки та океани як об'єкти вивчення регіональної географії, їх розподіл.** У 6-му класі ви дізналися про цікавий і різноманітний світ географічної оболонки та її складові – літосферу, атмосферу, гідросферу й біосферу. Досліджувати географічну оболонку та її складові є головним завданням фізичної географії. Ця так звана природна гілка географії поділяється на загальну й регіональну. Загальна фізична географія, яку ви опанували в 6-му класі, вивчає процеси, явища та об'єкти природи, характерні для всієї земної кулі. Натомість *регіональна географія* розглядає природу Землі за окремими територіями, або регіонами, – материками, океанами, частинами світу, країнами.

Материки та океани є найбільшими регіонами нашої цілісної планети. Вони мають спільне походження, історію розвитку. Їх об'єднують також однакові джерела надходження енергії та речовини. Водночас ці значні за розмірами частини земної кулі є різними природними регіонами. Материки – це насамперед великі ділянки суходолу, так звана «тверда Земля», океани ж – величезні водні простори. У материків поверхня утворена материковою земною корою, в океанів – океанічною земною корою, що прихована товщею води й утворює океанічне дно. Це визначило різні особливості їхнього дослідження в географічній науці.

Отже, *материк* – велика ділянка суходолу, утворена земною корою переважно материкового типу. Більша частина материка лежить вище рівня Світового океану. Розрізняють шість материків: *Євразія, Африка, Північна Америка, Південна Америка, Австралія* і *Антарктида* (мал. 1). Пізнаючи Землю, мореплавці й мандрівники називали відкриті нові землі *частинами світу*. І дотепер збереглися історичні назви шести частин світу: *Європа, Азія, Америка, Африка, Австралія та Океанія, Антарктида*.

Океан – велика частина водного простору Світового океану, дно якого утворене переважно океанічною земною корою. Вам відомі з 6-го класу чотири океани: Тихий, Атлантичний, Індійський, Північний Льодовитий. Багато вчених виокремлюють і п'ятий океан, називаючи його Південним. Материки та океани мають неоднакову площу, яка нерідко сягає десятків мільйонів квадратних кілометрів (мал. 1).

Мал. 1. Площі материків із прилеглими островами та площі океанів

МОЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відшукайте на карті всі материки й океани та порівняйте їхні розміри, користуючись малюнком 1. Який з материків найбільший і найменший? Який з океанів найбільший і найменший? Які материки розташовані переважно в Північній, а які – у Південній півкулях?

За положенням відносно екватора материки поділяють на групу північних і групу південних материків. Більша частина материків розташована в Північній півкулі, де на них припадає майже 67 % площі поверхні всього суходолу і 39 % площі поверхні півкулі. Більша частина океанів розташована в Південній півкулі, де на них припадає майже 68 % площі поверхні всього Світового океану і понад 80 % площі поверхні півкулі. Материки та океани за своїм положенням розташовані так, що суходолу на зворотному боці земної кулі майже завжди відповідає поверхня океану. Усі материки чи частини світу, крім Антарктиди, групуються попарно – Північна і Південна Америка; Європа і Африка; Азія та Австралія.

Поділ географічної оболонки на материки й океани є основним рівнем просторової побудови земної кулі. Ці великі суходільні й водні частини Землі є об'єктами вивчення регіональної географії. Оскільки географія материків і океанів належить до фізичної географії, то вона насамперед вивчає природні умови та ресурси материків і океанів. Ці ресурси активно використовують і суттєво змінюють люди у процесі своєї життєдіяльності. Тому на уроках географії материків і океанів ви ознайомитеся також з проблемами використання природних ресурсів, з населенням і його господарською діяльністю у різних куточках Землі.

Розпочинаючи вивчати материки та океани, потрібно пам'ятати, що характеристика будь-якого регіону дається за певним планом (див. Додаток 1). План забезпечує більш глибоке розкриття і розуміння причинно-наслідкових зв'язків між компонентами природи материків або океанів, спрямовує як на виявлення їхніх загальних рис, так і своєрідності й унікальності кожного регіону.

► **Які є джерела знань про материки й океани.** Для пізнання природи материків і океанів науковці застосовують усі відомі вам з курсу географії 6-го класу методи дослідження. Це насамперед спостереження та *вимірювання*, завдяки яким збирають *первинну географічну інформацію* про особливості материків і океанів. Прямі спостереження та певні вимірювання здійснюють під час експедицій і перебування безпосередньо на

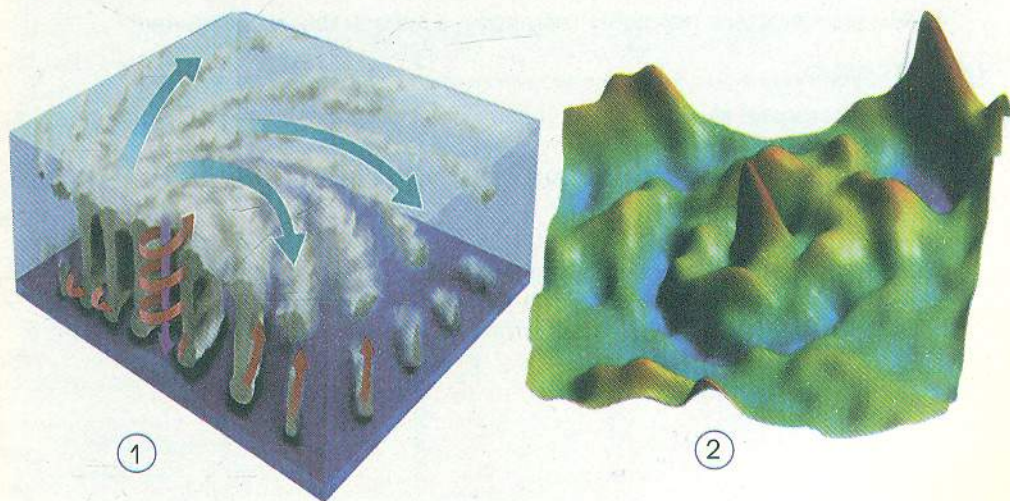
Мал. 2. Збір географічної інформації

досліджуваному об'єкті, наприклад на науковій станції в Антарктиді. Часто їх проводять з науково-дослідницьких кораблів або навіть з рейсових суден, з орбіт космічних станцій та геофізичних ракет, зі штучних супутників Землі та з літаків-лабораторій (мал. 2). За отриманою первинною географічною інформацією створюють макети або моделі форм рельєфу, річок із греблею і водосховищем, інших природних об'єктів, розробляють різноманітні карти.

У географії існують також методи здобуття *вторинної географічної інформації*. Це зумовлено тим, що багато географічних об'єктів бувають недоступні для прямого спостереження або мають дуже великі розміри, як-от увесь материк чи океан. Тоді вчені-дослідники вдаються до використання даних, які вже добуто й певним чином упорядковано. Джерелами вторинної інформації для них є географічні карти, *аналізуючи* які, можна *порівнювати* об'єкти, *створювати образ* (модель) певного явища чи конкретної території (мал. 3). Упорядковану географічну інформацію дають і *таблиці*, у яких поєднано багатовимірні характеристики території. Прикладом такої таблиці є вже відома вам вітрова шкала Бофорта. Джерелами вторинної географічної інформації є також *графіки, діаграми, профілі*. У 6-му класі ви користувалися такими джерелами: графіками зміни добової та річної температури, розою вітрів, кліматичними діаграмами, профілями рельєфу, – з яких отримували географічну інформацію.

Важливим способом здобуття вторинної інформації в географії залишаються також *описи*, особливо коли це стосується характеристик природи окремих материків, країн, океанів, морів і островів. Описи найбільших регіонів Землі – материків та океанів – ви можете знайти в географічних хрестоматіях, науково-популярній літературі, енциклопедіях, довідниках. Опис здійснюється також за допомогою різноманітних відеозасобів – кіно й телебачення.

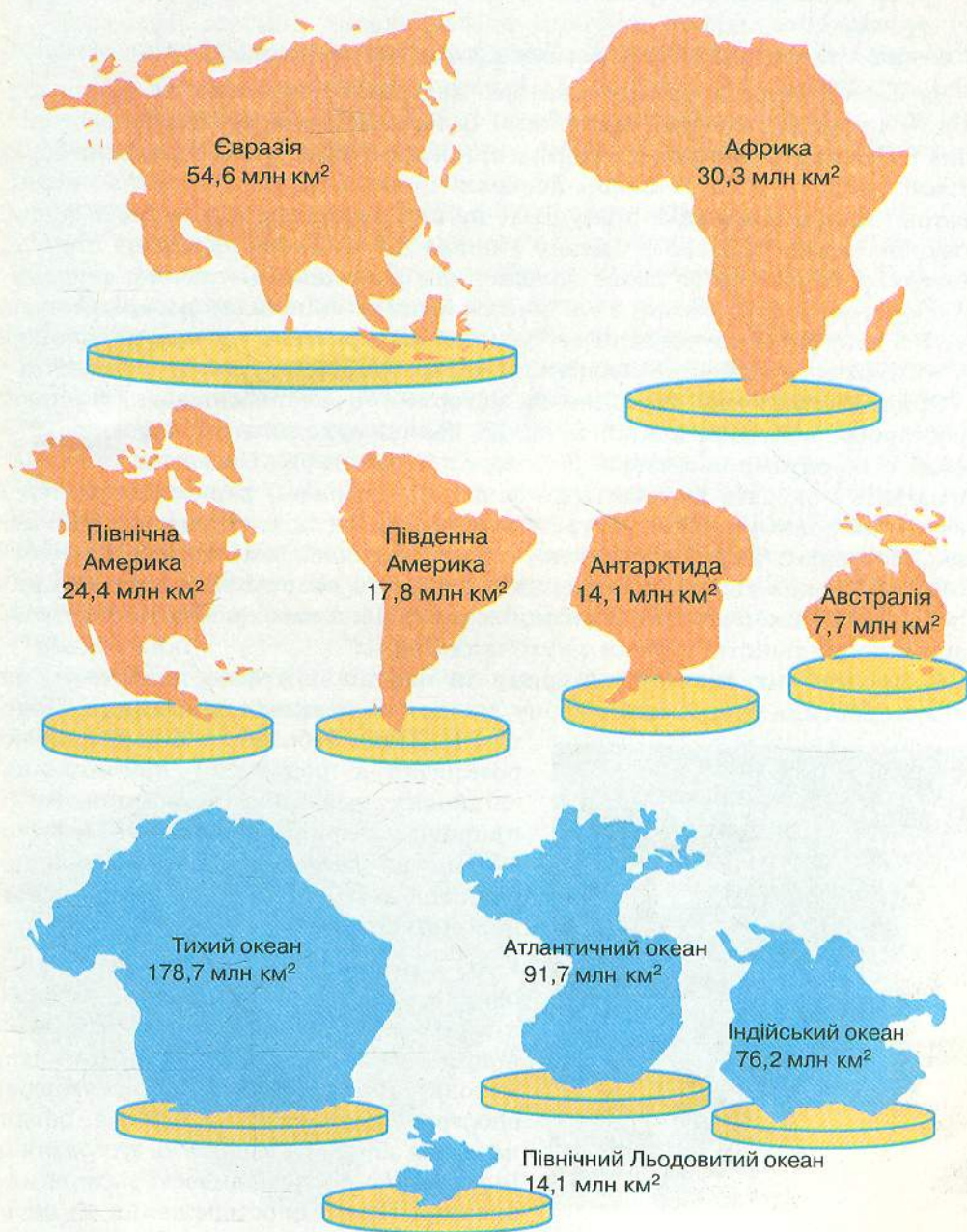
Комплексну географічну інформацію можна отримати в музеях, зокрема природничих і краєзнавчих.

Мал. 3. Комп'ютерні моделі урагану (1) і метеоритного кратера (2)

Океан – велика частина водного простору Світового океану, дно якого утворене переважно океанічною земною корою. Вам відомі з 6-го класу чотири океани: Тихий, Атлантичний, Індійський, Північний Льодовитий. Багато вчених виокремлюють і п'ятий океан, називаючи його Південним.

Материки та океани мають неоднакову площу, яка нерідко сягає десятків мільйонів квадратних кілометрів (мал. 1).

Мал. 1. Площі материків із прилеглими островами та площі океанів

МОЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відшукайте на карті всі материки й океани та порівняйте їхні розміри, користуючись малюнком 1. Який з материків найбільший і найменший? Який з океанів найбільший і найменший? Які материки розташовані переважно в Північній, а які – у Південній півкулях?

За положенням відносно екватора материки поділяють на групу північних і групу південних материків. Більша частина материків розташована в Північній півкулі, де на них припадає майже 67 % площі поверхні всього суходолу і 39 % площі поверхні півкулі. Більша частина океанів розташована в Південній півкулі, де на них припадає майже 68 % площі поверхні всього Світового океану і понад 80 % площі поверхні півкулі. Материки та океани за своїм положенням розташовані так, що суходолу на зворотному боці земної кулі майже завжди відповідає поверхня океану. Усі материки чи частини світу, крім Антарктиди, групуються попарно – Північна і Південна Америка; Європа і Африка; Азія та Австралія.

Поділ географічної оболонки на материки й океани є основним рівнем просторової побудови земної кулі. Ці великі суходільні й водні частини Землі є об'єктами вивчення регіональної географії. Оскільки географія материків і океанів належить до фізичної географії, то вона насамперед вивчає природні умови та ресурси материків і океанів. Ці ресурси активно використовують і суттєво змінюють люди у процесі своєї життєдіяльності. Тому на уроках географії материків і океанів ви ознайомитеся також з проблемами використання природних ресурсів, з населенням і його господарською діяльністю у різних куточках Землі.

Розпочинаючи вивчати материки та океани, потрібно пам'ятати, що характеристика будь-якого регіону дається за певним планом (див. Додаток 1). План забезпечує більш глибоке розкриття і розуміння причинно-наслідкових зв'язків між компонентами природи материків або океанів, спрямовує як на виявлення їхніх загальних рис, так і своєрідності й унікальності кожного регіону.

► **Які є джерела знань про материки й океани.** Для пізнання природи материків і океанів науковці застосовують усі відомі вам з курсу географії 6-го класу методи дослідження. Це насамперед спостереження та *вимірювання*, завдяки яким збирають *первинну географічну інформацію* про особливості материків і океанів. Прямі спостереження та певні вимірювання здійснюють під час експедицій і перебування безпосередньо на

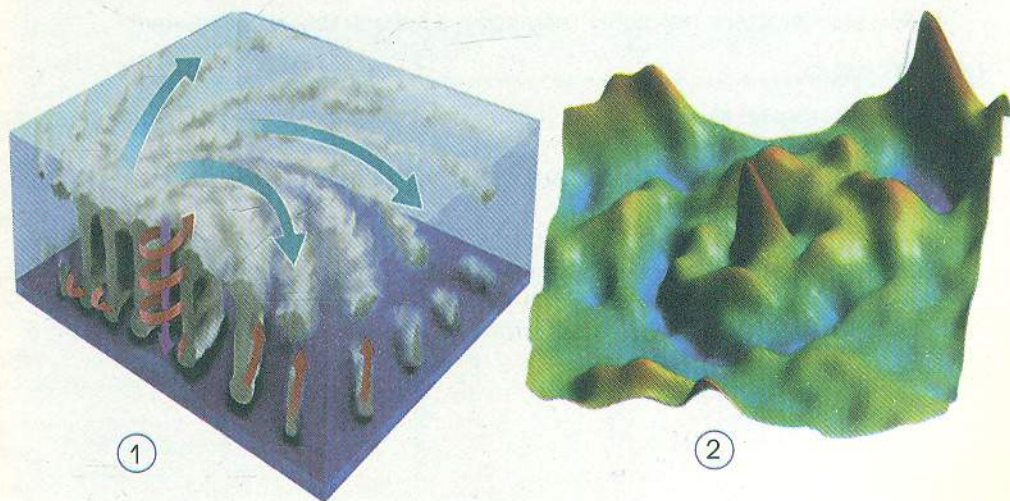
Мал. 2. Збір географічної інформації

досліджуваному об'єкту, наприклад на науковій станції в Антарктиді. Часто їх проводять з науково-дослідницьких кораблів або навіть з рейсових суден, з орбіт космічних станцій та геофізичних ракет, зі штучних супутників Землі та з літаків-лабораторій (мал. 2). За отриманою первинною географічною інформацією створюють макети або моделі форм рельєфу, річок із греблею і водосховищем, інших природних об'єктів, розробляють різноманітні карти.

У географії існують також методи здобуття *вторинної географічної інформації*. Це зумовлено тим, що багато географічних об'єктів бувають недоступні для прямого спостереження або мають дуже великі розміри, як-от увесь материк чи океан. Тоді вчені-дослідники вдаються до використання даних, які вже добуто й певним чином упорядковано. Джерелами вторинної інформації для них є географічні карти, *аналізуючи* які, можна *порівнювати* об'єкти, *створювати образ* (модель) певного явища чи конкретної території (мал. 3). Упорядковану географічну інформацію дають і *таблиці*, у яких поєднано багатовимірні характеристики території. Прикладом такої таблиці є вже відома вам вітрова шкала Бофорта. Джерелами вторинної географічної інформації є також *графіки, діаграми, профілі*. У 6-му класі ви користувалися такими джерелами: графіками зміни добової та річної температури, розою вітрів, кліматичними діаграмами, профілями рельєфу, – з яких отримували географічну інформацію.

Важливим способом здобуття вторинної інформації в географії залишаються також *описи*, особливо коли це стосується характеристик природи окремих материків, країн, океанів, морів і островів. Описи найбільших регіонів Землі – материків та океанів – ви можете знайти в географічних хрестоматіях, науково-популярній літературі, енциклопедіях, довідниках. Опис здійснюється також за допомогою різноманітних відеозасобів – кіно й телебачення.

Комплексну географічну інформацію можна отримати в музеях, зокрема природничих і краєзнавчих.

Мал. 3. Комп'ютерні моделі урагану (1) і метеоритного кратера (2)